

Opbrengst ONTWERPDAGEN: Het verhaal

Er ligt een contourenschets, dat is ons vertrekpunt. Daarin hebben we opgaven benoemd, keuzes die we moeten maken en zaken die we nader moeten uitwerken. Tijdens Ontwerpdagen op 2, 3, 4 en 5 september hebben we daar stappen in gezet.

We werken vanuit de hoofdambitie 'herkenbaar Fryslân, klaar voor de toekomst, met sterke steden en dorpen in een landschap van wereldklasse'. Dit hebben we doorvertaald naar drie bewegingen, de onderliggende ambities:

1. Naar een sterke landbouw en natuur in een klimaatbestendig Fryslân
2. Naar een fossielvrije en circulaire samenleving
3. Naar sterke steden en dorpen in een leefbaar, vitaal en verbonden Fryslân

Dat komt natuurlijk niet uit het niks. We hebben immers een prachtige provincie, met sterke eigen identiteiten. Daar zijn we zuinig op. En dat hebben we ook vastgelegd in onder andere Grutsk op' e Romte. In de bewegingen bouwen we hierop verder. Dit geldt ook voor thema's als gezondheid en veiligheid dat net als ruimtelijke kwaliteit, landschap en erfgoed overkoepelende opgaven uit de Contourenschets zijn.

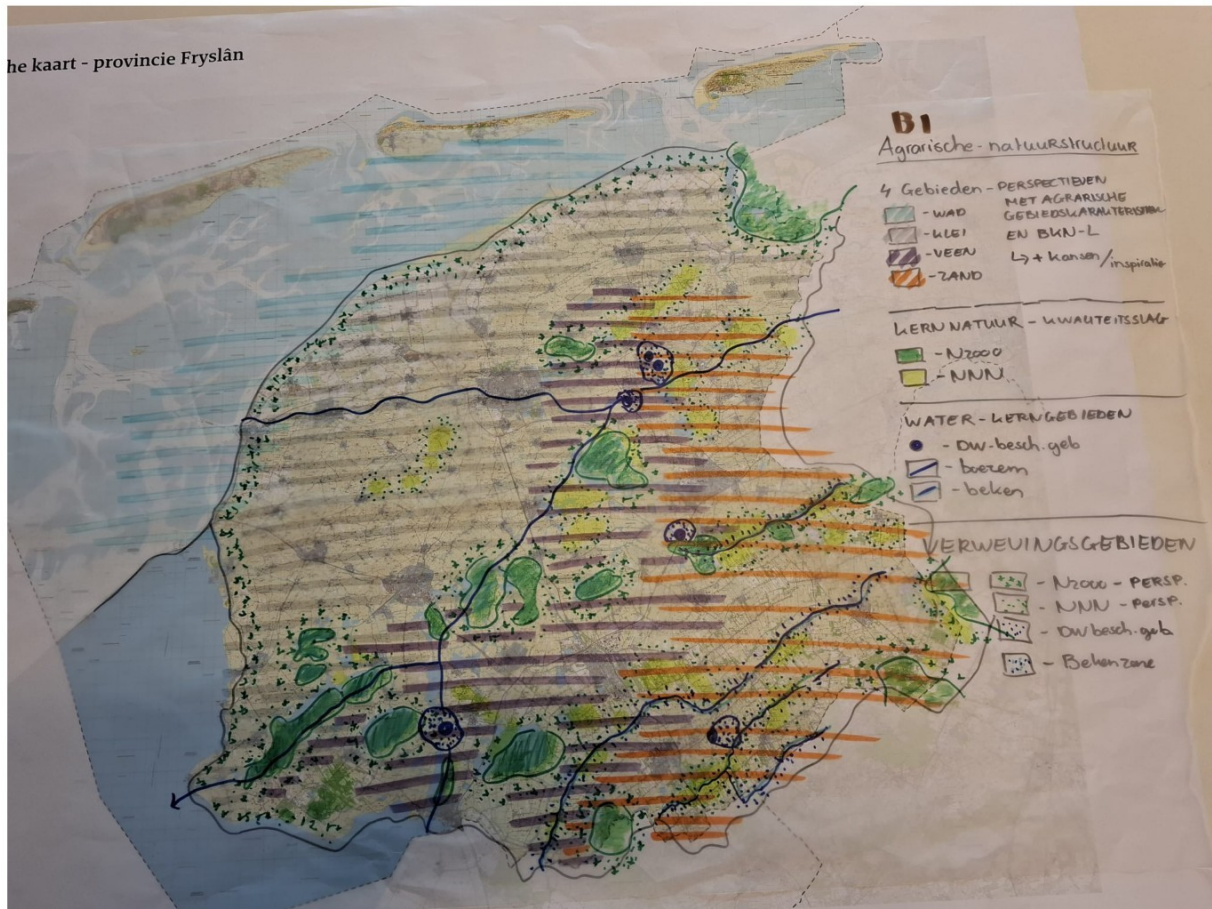
N.a.v. de ontwerpdagen hebben we ervoor gekozen de overkoepelende opgaven uit de Contourenschets anders vorm te geven. Ze worden geïntegreerd in de leidende principes 'Ruimtelijke kwaliteit als ontwerpbasis' en 'Een gezonde en veilige leefomgeving' en in een extra onderliggende ambitie: "Naar een mooie, gezonde en veilige leefomgeving met identiteit". In de drie bewegingen (onderliggende ambities) hierna zijn deze thema's integraal meegenomen. **In de inhoudsopgave aan het einde van dit document is de indeling terug te vinden.**

Tijdens de ontwerpdagen is vooral geschetst en gesproken over bewegingen 1 t/m 3 en dat is hier beschreven

1. Naar een sterke landbouw en natuur in een klimaatbestendig Fryslân

De eerste beweging vindt zijn basis in de vier hoofdlandschappen van Fryslân: wadden, klei, veen en zand. Ieder landschap kent zijn eigen mogelijkheden en uitdagingen voor bodem, water, landschap, landbouw en natuur. Ze vormen de basis voor onze gezonde leefomgeving.

We werken aan een sterke, diverse en toekomstbestendige agrarische structuur. Daarin nemen we alle landbouwgronden mee. We maken geen onderscheid in primaire of secundaire landbouwgronden, omdat we de nadruk leggen op boerdiversiteit en we in alle

gebieden van Fryslân kansen zien voor uiteenlopende vormen van agrarisch gebruik. We maken ruimte voor opgaven als waterveiligheid, het versterken van de biodiversiteit en zoetwaterbeschikbaarheid, die bijdragen aan een toekomstbestendige landbouw en een gezonde leefomgeving. Per landschap werken we een perspectief uit, zodat we onze waardevolle landbouwgronden op de juiste manier kunnen beschermen, het juiste instrumentarium kunnen inzetten en ruimtelijke ontwikkelingen beter kunnen sturen. Denk bijvoorbeeld aan gebiedsgerichte KPI's.

Vragen waar we nu aan werken:

- Aanzet perspectieven maken: welke doelen/kaders meegeven voor bodem, water, landschap, biodiversiteit, klimaat...? Wat meenemen in visie?
- Hoe? Met gebiedsgerichte KPI's? Regeling in verordening? Koppelen subsidies?
- En wat betekent dit uiteindelijk op de kaart qua zones/ begrenzingen?
- In de landbouwbrief is opgenomen dat gekeken gaat worden naar een Landbouwhoofdstructuur. In de tekst hierboven is opgenomen hoe naar een verwevenheid tussen landbouw en natuur gekeken kan worden. Wat voor betekenis en plek krijgt de Landbouwhoofdstructuur in de omgevingsvisie?
- We houden vast aan het Veenweideprogramma. Wat betekent dit voor het halen van de wettelijke doelen voor klimaat, natuur en water?
- We houden vast aan het Veenweideprogramma. Wat betekent dit voor de – maatschappelijke – kosten van water(- en bodem)beheer? En funderingsschade?
- Wadden; specifieke richting uitwerken

Wat betreft natuur hebben we nagedacht over wat noodzakelijk is om aan wet- en regelgeving voor natuur te voldoen. We hebben in Fryslân topnatuur (NNN en N2000), maar deze gebieden staan onder druk. O.a. door de stagnerende vergunningverlening, heeft dit ook veel impact op allerlei andere ontwikkelingen. Om uit deze kramp te komen is het nodig om zowel in de natuurgebieden zelf, als rondom en in onze brede leefomgeving de biodiversiteit te vergroten. Dit vergt van iedereen een inzet en zal uiteindelijk een belangrijke bijdrage leveren aan een gezonde leefomgeving. Voldoen aan de wettelijke vereisten omtrent stikstofreductie en natuurherstel en het vergroten van biodiversiteit is de enige manier om dit stikstof tijdperk achter ons te laten. Boerdiversiteit en Basiskwaliteit Natuur en Landschap kunnen ons hierbij helpen.

Idealiter zouden we landbouw en natuur met elkaar één structuur willen laten zijn: een agrarische natuurstructuur. Op de Wadden is die verwevenheid al aanwezig. Dit vraagt om cultuurinclusieve natuur en een natuurinclusief agrarisch landschap.

Vragen waar we nu aan werken:

- *Welke eisen/randvoorwaarden stel je voor overgangszones rondom Natura 2000, NNN en grondwaterbeschermingsgebieden? Bijvoorbeeld m.b.t. onttrekkingen, gewasbeschermingsmiddelen en hydrologisch systeemherstel? Wat opnemen in visie?*
- *Op welke wijze werken we samen aan een sterke natuur zodat het stikstof tijdperk eindig is?*

2. Naar een fossielvrije en circulaire samenleving

Onze netwerken zijn randvoorwaardelijk als het gaat om bedrijvigheid, maar ook dorpen en steden. Onze hoofdwegen zijn op orde. We versterken onze waterwegen, zodat we een

alternatief kunnen bieden voor de Nordsea – Baltic corridor. Dat biedt ook ruimte voor watergebonden bedrijvigheid langs het Van Harinxmakanaal en het PM Kanaal. De komst van de Lelylijn kan veel betekenen voor onze F4, met name voor Heerenveen, Drachten en Leeuwarden.

Daarnaast werken we aan onze energie-infrastructuur. Deze is nu niet op orde. Om in dit netcongestietijdperk ontwikkelingen mogelijk te maken, zullen we vraag en aanbod dichter bij elkaar moeten brengen. Die grote vragers liggen bij de F4, regiosteden Harlingen en Dokkum (in combinatie met Hallum) en een aantal regiokernen. We zetten daarbij – tot 2035 – vooral in op windenergie en het optimaliseren van de opwek door zon. De benodigde 4,4 TWh kunnen we behalen met een 10-tal tijdelijke clusters van (echt) grote windturbines (10-20 turbines). Tegelijkertijd ruimen we de verspreid liggende, kleine turbines en opstellingen ouder dan 30 jaar op. Na 2035 kunnen we dit plan aanscherpen, wellicht door tijdelijke clusters te vervangen door grotere clusters op zee of andere vormen van energie-opwek. De komst van de 380KV benutten we om te investeren in brede welvaart.

Vragen waar we nu aan werken:

- *Genoeg clusters? Juiste zoekgebieden?*
- *Dorpsmolens?*
- *N-wegen afwaarderen en opschalen?*
- *Onderstations, opslag etc.*
- *Wat kan er op de Wadden?*
- *Wat nemen we op over de 380KV*

Door beweging 2 en 3 in samenhang te bekijken kunnen we een aantal dynamische zones onderscheiden: uitnodigingszones of samenwerkingszones. In deze zones komen veel en

uiteenlopende opgaven, ook uit beweging 1, samen. Denk aan Harlingen-Franeker en Heerenveen-Joure. Om hier op de juiste manier invulling aan te geven willen we de gebiedspartijen uitnodigen om hier samen mee aan de slag te gaan.

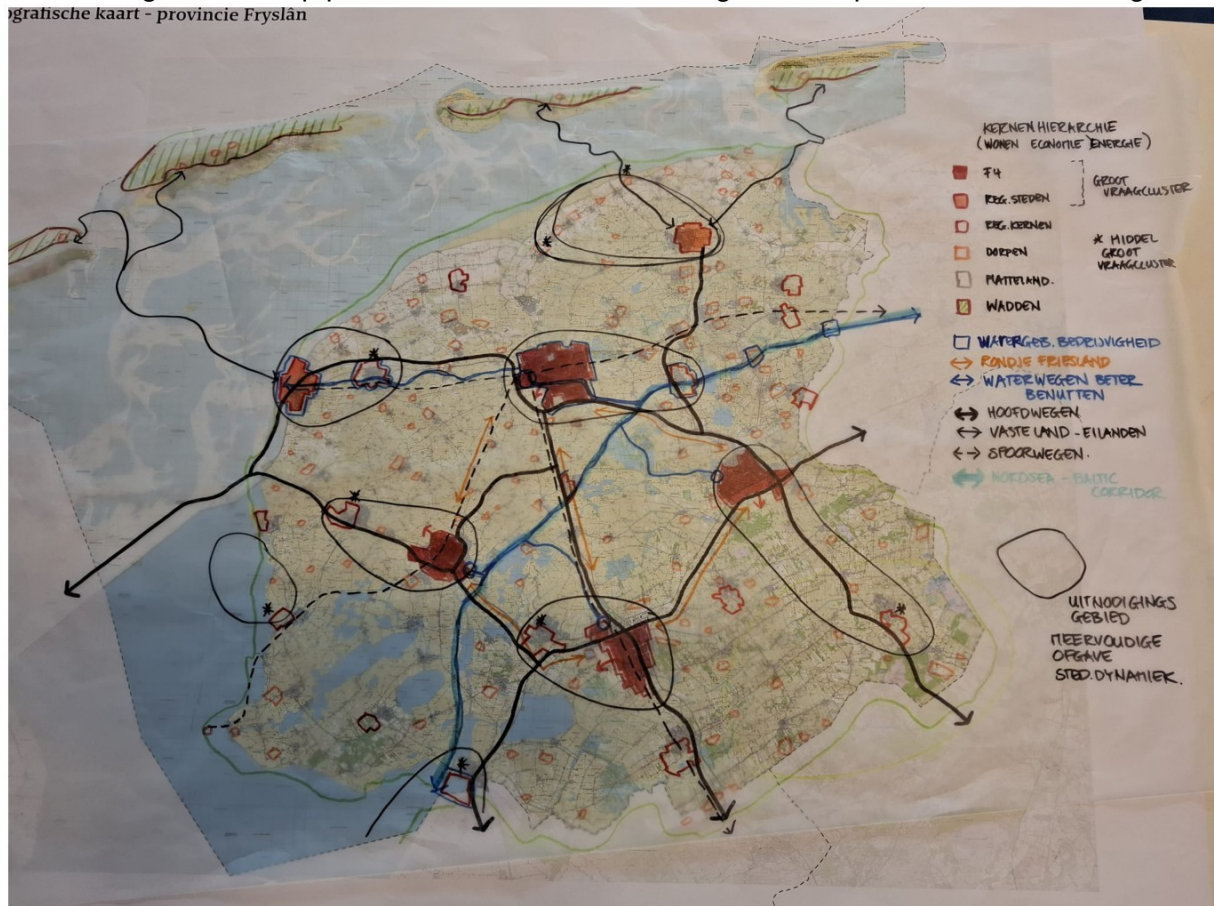
3. Naar sterke steden en dorpen in een leefbaar, vitaal en verbonden Fryslân

Om in dit prachtige landschap ook prettig te kunnen wonen, werken en recreëren hebben we beweging 2 en 3 nodig. Daar hebben we in de contourenschets een kernenstructuur voor opgezet. Op basis van die structuur kunnen we sturen op en maken we keuzes over waar bedrijvigheid uitgebreid kan worden, welke voorzieningen nodig zijn en waar we huizen kunnen bouwen. We hebben gemerkt in gesprekken met externen dat daar behoefte aan is.

We onderscheiden het stedelijk netwerk van de F4 met Leeuwarden, Heerenveen, Drachten en Sneek; de regionale steden Harlingen en Dokkum, die ook voor de eilanden van grote betekenis zijn; de regionale kernen, dorpen en het platteland.

Voor wonen betekent het dat we de grootste uitbreidingen bij de steden zien, en ook in de regionale kernen en de dorpen speelt een serieuze woningbouwopgave. De regiokernen hebben een voorzieningen niveau voor de 30 minuten regio's. Binnen het volkshuisvestingsprogramma zal gestuurd worden op diversiteit in doelgroepen om het voorzieningenniveau op peil te houden. Voor uitbreiding in de dorpen is een uitwerking van

gratis kaart - provincie Fryslân

het concept naar aard en schaal gewenst. De uitgangspunten hiervoor worden benoemd in de POVI. De kwantitatieve uitwerking van de schaal en kwalitatieve criteria van de aard wordt uitgewerkt in het ruimtelijke ontwikkelingsprogramma, in de contourenschets nu nog bouwstrategie genoemd, een programma voor wonen, werken, leefbaarheid en mobiliteit, dat gezamenlijk met de gemeenten wordt opgesteld.

Vragen waar we nu aan werken:

- *Invulling geven aan verschillende kernen: wat wil je waar? Accenten?*
- *Uitwerken herstructureren/inbreiden/uitbreiden regionale kernen, dorpen etc.*
- *Mogelijkheden wadden beter in kaart*

Op economisch vlak werken we aan een schoon, gezond en gelukkig Fryslân. We zetten in op een aantal kenmerkende sectoren, zoals maritiem, watertechnologie, agrofood, circulair/maakindustrie, gastvrijheidseconomie enz. Die profilering willen we sterker maken. Tegelijkertijd hebben we daarin een beetje flexibiliteit nodig, omdat de markt zich niet altijd laat sturen. We ontwikkelen een afwegingskader, waarin naast bovenstaande speerpunten ook water, energie en werkgelegenheid een rol spelen. Het uitgangspunt is dat iedere ontwikkeling zou moeten bijdragen aan de Fries en zijn/haar/hun omgeving.

In de Verstedelijkingspropositie zien we beide bewegingen al samenkomen. We bouwen hier graag op voort.

Ondertussen werken we door en zien we de volgende **opzet van de Ontwerp Omgevingsvisie** voor ons:

Deel 1: Visie/ ambities

Deel 2: Leidende principes en sturingsfilosofie

Deel 3: Verdieping (meer thematisch)

Ambitie 1: Naar een sterke landbouw en natuur in een klimaatbestendig Fryslân

Ambitie 2: Naar een fossielvrije en circulaire samenleving

Ambitie 3: Naar sterke steden en dorpen in een leefbaar, vitaal en verbonden Fryslân

Ambitie 4: Naar een mooie, gezonde en veilige leefomgeving met identiteit

Ambitie 5: Naar een samenwerkingsmodel in de geest van de Omgevingswet

Deel 4: Uitwerking naar gebieden

Westergo

Oostergo

Noordelijke Wouden

Zuidelijke Wouden

Gaasterland

Veengebied

Waddeneilanden

Grote wateren: Waddenzee en IJsselmeer

Deel 5: Uitvoeringsdeel

Visie in punten:

Hoofddambitie 'herkenbaar Fryslân, klaar voor de toekomst, met sterke steden en dorpen in een landschap van wereldklasse'.

- Onder een herkenbaar Fryslân verstaan we dat we waarden van Fryslân koesteren of juist benutten voor oplossingen die passen bij de identiteit van onze provincie.
 - Dit werkt door in het uitgangspunt dat de verschillende grondsoorten van de provincie en de structuur van verspreide grotere en kleinere kernen de mogelijkheden voor ontwikkelingen aangeven. De eigenschappen van de bodem, de aard en schaal en de identiteit van een gebied worden daarmee sturend voor wat er kan. Dit werkt uit in twee lijnen:
 - De grondsoorten van de wadden, het kleigebied, het veengebied en het zandgebied bieden elk eigen mogelijkheden voor bijvoorbeeld welke landbouw geschikt is, welke recreatieontwikkelingen passen of waar energie-opwek het meest logisch is.
 - De kernenstructuur geeft aan bij welke kern bepaalde ontwikkelingen passen. Het verzorgingsgebied van een kern, de voorzieningen die reeds aanwezig zijn en de identiteit van een kern bieden de kapstok om ontwikkelingen te sturen.
 - Er is veel ruimte in Fryslân om allerlei opgaven een plek te geven, echter we hechten groot belang aan een aantal waarden in onze provincie, namelijk:
 - Het Friese landschap met natuurgebieden en het erfgoed
 - de landbouw als belangrijke drager van dit agrarisch cultuurlandschap
 - en de waarde die de provincie heeft voor recreatie en toerisme
 - ruimte, rust en duisternis
 - gezonde en veilige leefomgeving
- daarom zetten we in op zuinig en meervoudig ruimtegebruik. Dat betekent dat we in onze oplossingen altijd zoeken naar combinatiemogelijkheden en slimme koppelingen.
- Niet alleen onze ontwikkelingen op het vlak van wonen, economie, energie en recreatie hebben invloed op de genoemde waarden, ook klimaatverandering zorgt voor veranderingen in de omstandigheden en daarmee op onze fysieke leefomgeving.
 - We maken onderscheidt tussen dynamische gebieden waar veel opgaven samenkomen en gebieden waar de dynamiek minder groot is. We willen sturen op het clusteren van functies die passen bij deze dynamische gebieden, zodat we dynamische functies niet versnipperen over de gehele provincie. Voorbeelden van gebieden waar veel opgaven samenkomen zijn de multifunctionele stadsranden en rondom of zones die wat ruimer zijn. Om deze opgaven met ruimtelijke kwaliteit (sturen op waarden) te ontwikkelen benoemen we hier uitnodigings-/samenwerkingszones.
 - In de uitnodigings-/samenwerkingszones zoeken we samen met onze partners naar toekomstbestendige, logische en aantrekkelijke oplossingen te komen, waar:
 - economische ontwikkeling /uitbreiden/herstructureren bedrijventerreinen
 - realiseren van energie-opwek
 - ontwikkelen van woningbouw
 - versterken van biodiversiteit
 - klimaatbestendig maken van de leefomgeving,
 - groene en aantrekkelijke uitloopgebieden

- infrastructuur/bereikbaarheid
- onderdelen kunnen zijn van een oplossing waar omgevingskwaliteit de basis is van de oplossing.
- Het betekent niet dat er in de minder dynamische gebieden geen opgaven liggen. We zien dat de nood hoog is als het gaat om het stikstofsloot/tijdperk waar we in zitten. Deze opgave is voor iedereen om een bijdrage aan te leveren. We zien wel dat er gebieden zijn waar de problemen groter zijn dan in andere. Daarom zetten we ook hier het instrument uitnodigingszone in. Het zijn gebieden waar we als eerste aan de slag gaan met een gebiedsprogramma.
 - Het sturen op waarden betekent ook dat we waarden die kwetsbaar zijn beter beschermen. En dat we onze oplossingen zo uitvoeren dat we niet afwentelen op andere gebieden of volgende generaties. We stellen daarom voor om een aantal van die kwetsbare waarden op te nemen in onze Omgevingsverordening

De onderliggende ambities:

Naar een sterke landbouw en natuur in een klimaatbestendig Fryslân

- We zetten in op een Landbouwhoofdstructuur waarmee we toewerken naar een veelzijdige en toekomstbestendige landbouwsector, waarin voedselproductie centraal blijft staan, maar boeren ook bijdragen aan biodiversiteit, waterbeheer, erfgoed en leefbaarheid. De Landbouwhoofdstructuur is het raamwerk voor een boerdiverse landbouw. Een raamwerk van zones waar het accent ligt op:
 - productie (essentieel voor agrosektor en voedselvoorziening) afhankelijk van de mogelijkheden in een gebied,
 - landbouw in combinatie met andere maatschappelijke doelen, zoals waterberging, landschapsbeheer, recreatief medegebruik en energieopwekking (een voorbeeld zijn de multifunctionele stadsranden) afhankelijk van de mogelijkheden in een gebied.
 - zones voor natuurherstel (hydrologieverbetering en/of stikstofafname). De landbouw draagt bij aan actief herstel van bodemkwaliteit, waterbalans en biodiversiteit. Afhankelijk van de mogelijkheden in een gebied.

De zones zijn uitwerkt tot perspectieven in de 8 gebieden waarmee we een raamwerk bieden voor ontwikkelrichtingen in de landbouw.

- We zetten in op wat noodzakelijk is om aan wet- en regelgeving voor natuur te voldoen, gericht om natuur te herstellen en biodiversiteit te vergroten. Dat betekent inzet op 3 zoneringen:
 - Natuurherstel in de natuurgebieden
 - Rondon NNN en N2000 (hydrologieverbetering en/of stikstofafname)
 - Versterking van het agrarisch cultuurlandschap (door inzet van onder andere GBDA en bossenstrategie) en vergroenen van de steden en dorpen (Grien groeit mei)

Deze punten zijn gericht op instandhouding en natuurherstel. Dit is de enige manier om de impact op allerlei andere ontwikkelingen te verkleinen. Dit vergt van iedereen een inzet en zal uiteindelijk een belangrijke bijdrage leveren aan een gezonde leefomgeving.

Landbouw en natuur vormen met elkaar één werkend systeem in het landelijk gebied.

- Om te anticiperen op klimaatverandering nemen we in op de volgende stapsgewijze aanpassingen in ons watersysteem:

- Water vasthouden
- Water bergen voor droge periodes
- Waterbergen in extreem natte periodes
- Bodemdaling tegen gaan door peilverhogingen
- toenemende verzilting wordt bestreden door doorspoeling, vasthouden van water en
- in stand houden van zoetwaterlenzen
- ruimte voor dijkversterking binnendijks

We zien dat er in een aantal gebieden veel opgaven samenkomen: uitnodigingszones of samenwerkingszones. In deze zones komen veel en uiteenlopende opgaven samen. In ambitie 1 is de grootste opgave om uit het stikstof tijdperk te komen. In de zuidelijke wouden zien we dat de urgentie op dit vlak het grootst is en dus zouden we samen met onze partners als eerste aan de slag gaan in dit gebied.

Naar sterke steden en dorpen in een leefbaar, vitaal en verbonden Fryslân

- Ambities 2 en 3 bekijken we in samenhang omdat dit de voorwaarden zijn om ook prettig te kunnen wonen, werken en recreëren. Daar hebben we in de contourenschets een kernenstructuur voor opgezet. Op basis van die structuur kunnen we sturen op en maken we keuzes over waar bedrijvigheid uitgebreid kan worden, welke voorzieningen nodig zijn en waar we huizen kunnen bouwen. We onderscheiden het stedelijk netwerk van de F4 met Leeuwarden, Heerenveen, Drachten en Sneek; de regionale steden Harlingen en Dokkum, die ook voor de eilanden van grote betekenis zijn; de regionale kernen, dorpen en het platteland.
- Voor wonen betekent het dat we de grootste uitbreidingen bij de steden zien, en ook in de regionale kernen en de dorpen speelt een serieuze woningbouwopgave. De regiokernen hebben een voorzieningen niveau voor de 30 minuten regio's.
- Binnen de uitwerking van de bouwstrategie zal gestuurd worden op diversiteit in doelgroepen om het voorzieningenniveau op peil te houden. Voor uitbreiding in de dorpen is een uitwerking van het concept naar aard en schaal gewenst. Tegelijk streven we bij nieuwe bebouwing naar zuinig en meervoudig ruimtegebruik en benutten we het ruimtelijk afwegingskader klimaatadaptieve gebouwde omgeving. Tot slot vinden we het belangrijk dat groen altijd mee groeit met ontwikkelingen: 'Grien groeit mei'.

Naar een fossielvrije en circulaire samenleving

- We werken aan verbetering van onze energie-infrastructuur en maken daarom ruimte voor onderstations en opslag van energie.
- Om in dit netcongestietijdperk ontwikkelingen mogelijk te maken, zullen we vraag en aanbod dicht bij elkaar moeten brengen. Die grote vragers liggen bij de F4, regiosteden Harlingen en Dokkum (in combinatie met Hallum) en een aantal regiokernen.
- We zetten daarbij – tot 2035 – vooral in op windenergie en het optimaliseren van de opwek door zon. De benodigde 4,4 TWh kunnen we behalen met een 10-tal tijdelijke clusters van (echt) grote windturbines (10-20 turbines). Tegelijkertijd ruimen we de verspreid liggende, kleine turbines en opstellingen ouder dan 30 jaar op. Na 2035 kunnen we dit plan aanscherpen, wellicht door tijdelijke clusters te vervangen door grotere clusters op zee of andere vormen van energie-opwek.
- Op de Waddeneilanden maken we ruimte voor opwek middels zon (bij voorkeur meervoudig ruimtegebruik) en innovatieve vormen van energieopwek?
- De komst van de 380KV benutten we om te investeren in brede welvaart.

- We versterken onze waterwegen, ten behoeve van de versterking van de corridor richting noord en oost Europa middels de Nordsea – Baltic corridor. Dat biedt ook ruimte voor watergebonden bedrijvigheid langs het Van Harinxmakanaal en het PM Kanaal.
- Uitbreiding van bedrijvigheid ontwikkelen we op basis van de kernenstructuur, de 6 kenmerkende sectoren zoals maritiem, watertechnologie, agrofood, circulair/maakindustrie, gastvrijheidseconomie enz. Die profilering willen we sterker maken. Tegelijkertijd hebben we daarin een beetje flexibiliteit nodig, omdat de markt zich niet altijd laat sturen. We ontwikkelen een afwegingskader, waarin naast bovenstaande speerpunten ook water, energie en werkgelegenheid een rol spelen. Het uitgangspunt is dat iedere ontwikkeling zou moeten bijdragen aan de Fries en zijn/haar/hun omgeving.
- De komst van de Lelylijn kan veel betekenen voor onze F4, met name voor Heerenveen, Drachten en Leeuwarden, voor het regionale netwerk. De Lelylijn zal leiden tot aanpassingen in de verstedelijkingsstrategie in delen van onze provincie. Deze zullen duidelijk worden door het nadere onderzoek dat wordt gedaan en primair worden uitgewerkt in gebiedsplannen. Dat zal op termijn leiden tot aanpassingen van deze Omgevingsvisie.

We zien dat er in een aantal gebieden veel opgaven samenkomen: uitnodigingszones of samenwerkingszones. In deze zones komen veel en uiteenlopende opgaven, ook uit beweging 1, samen. Denk aan Harlingen-Franeker en Heerenveen-Joure. Om hier op de juiste manier invulling aan te geven willen we de gebiedspartijen uitnodigen om hier samen mee aan de slag te gaan.